

23. Potichnyj P. & Lyko I. (Eds.) (2001). *UPA Tactical Sector 26th "Lemko": Lemkivshchyna and Peremyshl regions: Documents and Materials*. Vol. 33. Toronto-Lviv. Chronicle of the UPA Publishing. [In Ukrainian].
24. Potichnyj P. & Lyko I. (Eds.) (2001). *Lemkivshchyna and Peremyshl regions: Political Reports: Documents*. Vol. 34. Toronto-Lviv. Chronicle of the UPA Publishing. [In Ukrainian].
25. Potichnyj P. (Ed.) (2003). *UPA Tactical Sector 28th "Danyliv": Kholm and Pidliashchia Regions: Documents and Materials*. Vol. 39. Toronto-Lviv. Chronicle of the UPA Publishing. [In Ukrainian].
26. Potichnyj P. (Ed.) (2004). *UPA Tactical Sector 27th "Bastion": Liubachiv, Tomashiv and Yaroslav Regions: Documents and Materials*. Vol. 40. Toronto-Lviv. Chronicle of the UPA Publishing. [In Ukrainian].
27. Potichnyj P. & Viatrovych V. (Eds.) (2001). *Memoirs of the UPA Soldiers and Members of the Armed Underground in L'viv and Liubachiv Regions*. Litopys UPA. Library. Vol. 4. Toronto-Lviv. Chronicle of the UPA Publishing. [In Ukrainian].
28. Nata Lenko. (1999). *On the border land (memories from Zakerzonnja)*. Kyiv: Publication of the magazine "Memory of Centuries". [In Ukrainian].
29. Nestor Y. (2015). Borsch in the Bandera style. Gastronomic culture of the "forest army". *Historical Truth*. <https://www.istpravda.com.ua/articles/2015/02/2/147149/>. [In Ukrainian].
30. Prokopov V. (2017). Leisure and holidays of participants of the movement of the OUN and UIA in Zakerzonnja 1943–1947. *Dnipropetrovsk University bulletin. History & archaeology series. 1*. 88–95. [In Ukrainian]. DOI: 10.15421/261710
31. Prokopov V. (2015). Material aspect of everyday life of members of the OUN and UPA movement in Zakerzonnja (1943–1947). *Humanitarian Journal*. 3–4. 127–138. [In Ukrainian].
32. Rusnachenko A. (2002). *The people are upset. National liberation movement in Ukraine and national resistance movements in Belarus, Lithuania, Latvia, Estonia in 1940-50's*. Kyiv: Pulsary Publishing House. [In Ukrainian].
33. Senyavskaya E. (1995). 1941–1945. *Front generation. Historical and psychological research*. Moscow: Institute of Russian History of the Russian Academy of Sciences. [In Russian].
34. Senyavskaya E. (2002). Military-historical anthropology as a new branch of historical science. *Military-historical anthropology. Yearbook*. 17–28. [In Russian].
35. Senyavskaya E. (2006). *Opponents of Russia in the wars of the twentieth century: Evolution of the "enemy image" in the minds of the army and society*. Moscow: Russian political encyclopedia. [In Russian].
36. Senyavskaya E. (1999). *Psychology of war in the twentieth century: the historical experience of Russia*. Moscow: Russian political encyclopedia. [In Russian].
37. Senyavskaya E. (1997). *Man in the War. Historical and psychological essays*. Moscow: Institute of Russian History RAS. [In Russian].
38. Stebelskyi S. (2000). Through the laughter of iron. Vol. 30. Toronto-Lviv. Chronicle of the UPA Publishing. [In Ukrainian].
39. Tsiapka D. (1975). *The forest aflame! Memoirs of UPA soldier*. London: Ukrainian publishers Ltd. [In Ukrainian].
40. Sergiyshuk V. (Ed.). (2004). *Ukrainian shift. 1939–1947*. Vol. 1: Zakerzonnja. Kyiv: Ukrainian issued union. [In Ukrainian].
41. Chorna V. (2016). *Memoirs of an UPA soldier from Lubachiv region*. Litopys UPA. Series "Events and People". Book 33. Toronto-Lviv. Chronicle of the UPA Publishing. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 25.05.21

V. Prokopov, PhD in History, Senior Lecturer
Dnipro State Agrarian and Economic University, Dnipro, Ukraine

ALCOHOL IN THE OUN AND UPA COMMUNITY IN ZAKERZONNIA (1944–1947)

The article deals with the attitude towards alcohol among the members of the Organization of Ukrainian Nationalists and the Ukrainian Insurgent Army in Zakerzonnja region 1944–1947. The issue of everyday practices of alcohol consumption is investigated. The article is based on wide base on sources mostly personal origin, the memoirs and diaries of UIA's companies. A brief review of historiography and historical sources are represented also. The author starts with telling about few theoretical remarks about methods of military-historical anthropology. Historical anthropology is related to the existential problems of man, because it contains and takes into account the world of individual experiences and actions during the military actions.

The author stressed that alcohol consumption in the OUN and UIA community was under rather strict disciplinary supervision. Alcohol could be consumed in small doses with the permission of the commander in exceptional situations or on major holidays – at Christmas or Easter. Various holidays not always could be held with a little alcohol. However it is explored that the commanders of UIA, in many ways, ignored the rebels' alcohol consumption, if it did not exceed the permissible norms. It was explored that in the community of the Ukrainian liberation movement in Zakerzonnja there were cases of deviant behavior based on alcohol consumption. It was emphasized that at the institutional level, the OUN and the UIA in Zakerzonnja really struggled with drunkenness and severely punished them. Many options for punishment for alcohol are also scrutinized here, including the death penalty or beating with sticks.

The author concludes that in a military environment in the horrors of hostilities and the constant stress of guerrilla warfare that surrounded the combatants, alcohol could indeed be a compensatory and relaxing tool. It is observed that alcohol was consumed more often by soldiers of UPA units than by OUN members. This was due to the different number of insurgents and underground fighters and their different roles in the liberation movement.

Keywords: UIA, OUN, Zakerzonnja, everyday life, underground, rebels, insurgents, Poland, war-historical anthropology.

УДК 330.342.172

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2021.149.12>

М. Проскуріна, д-р екон. наук, доц.
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7701-9784>
Київський університет культури, Київ, Україна

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ НАПРИКІНЦІ ХХ СТ. В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ДИСКУРСІ

Специфіка господарських відносин визначається соціокультурним середовищем. При дослідженні українських реалій, очевидними є протиріччя між створеною системою формальних економічних інститутів та механізмами їх функціонування. Це є опосередкованим підтвердженням суттєвих внутрішніх трансформацій, які виникли внаслідок адаптації до соціокультурного середовища України. Подібні трансформації формують національне господарське середовище, яке функціонує за власними законами. Цей факт можна трактувати або як недолік, або як специфічний елемент і потенційну конкурентну перевагу. В статті досліджено механізм економічного розвитку та основні віхи соціально-економічної трансформації України.

Ключові слова: соціокультурний сектор, цивілізаційна парадигма, системний підхід, економічний розвиток, трансформаційна економіка, цивілізація, економічна історія, економічна система.

Постановка проблеми. Економічні відносини в житті суспільства відіграють важливу роль, часто виступаючи визначальним фактором та основним орієнтиром для соціально-політичних рішень. Водночас, господарська система є частиною соціокультурного середовища, формуючись під його впливом і одночасно

впливаючи на нього. Специфіка господарських відносин визначається інформаційно-культурним середовищем. А отже, одним із вирішальних факторів економічного розвитку України доби незалежності слід вважати неформальні інститути та культуру, роль яких зростає під

впливом глобальних ринкових процесів та поширення інформаційних технологій.

Аналіз джерел і літератури. Історія господарства є однією з фундаментальних дисциплін підготовки економіста-аналітика. В цьому контексті питання історії розвитку господарської системи України доби незалежності присвячено чимало ґрунтовних досліджень. Слід згадати роботи Тимочко Н.О., Фещенко В.М., Тимченко Ю.М., Степаненка С.В., Лавриненка В.М., Радіонової Л.А., Чуткого А. І., Колядича О.І. та ін. Особливо уваги в контексті зв'язку соціокультурного середовища та економіки заслуговують дослідження Єрохіна С.А., Кудласевич О.М., Небрат В.В., Супрун Н.А. та ін. Проте, виклики сучасності зумовлюють стійку увагу до проблематики взаємозв'язку культури і економіки, та необхідність його дослідження в історичному контексті з позицій цивілізаційного підходу з метою виявлення алгоритмів та механізмів, які максимально відповідатимуть національним інтересам країни та враховуватимуть її специфіку.

Завданням було обрано аналіз розвитку економічної системи незалежної України та виявлення механізму взаємодії соціокультурного середовища і національного господарства.

Виклад основного матеріалу. Зі здобуттям незалежності у 1991 р., в Україні розпочався довгий процес глибоких системних перетворень, які торкнулись практично всіх сторін суспільного життя. Докорінні зміни відбулись у системі господарювання, однак розпочата структурна перебудова дала неочікувані та доволі суперечливі результати, які, з великою вірогідністю, були зумовлені особливостями соціокультурного середовища. Здобувши політичну та економічну незалежність, Україна перетворилась на самостійного повноправного суб'єкта світових процесів. Зі свого боку, набула суб'єктності обумовлює доцільність всебічного висвітлення розвитку економічної системи країни в соціокультурному дискурсі на основі досягнень історичної науки. Актуальність історичного дослідження організаційно-господарських процесів доби незалежності в першу чергу обумовлюється гострою потребою виявлення принципів та закономірностей їх перебігу.

При дослідженні українських реалій набувають очевидності протиріччя між створеною системою формальних соціально-економічних інститутів та механізмами їх функціонування. Це є опосередкованим підтвердженням суттєвих внутрішніх трансформацій у запроваджених елементах ринкової економіки, які виникли в результаті адаптації до соціокультурного середовища України. Власне, подібні трансформації формують національне господарське середовище, яке функціонує за власними законами. Подібний факт можна трактувати двояко, залежно від причин та результатів подібних відхилень: як недолік або як специфічний елемент і потенційну конкурентну перевагу.

В сучасних умовах спиратися на об'єктивність ринкового механізму неможливо, оскільки посилення ролі плануючих організацій та держави в економічних процесах суспільства спрямовані на мінімізацію стихійності та невизначеності соціальних процесів. Здійснюються спроби підвищення детермінованості соціальних процесів. А прийняття того факту, що господарські рішення всіх рівнів приймаються окремими індивідами, яким притаманно переслідування особистих економічних інтересів, персональне сприйняття та інтерпретація інформації та умовна раціональність, змушує звернути увагу на фактори, які можуть впливати на їхній вибір. Отже, при нагоді стає

міждисциплінарний підхід до аналізу економічних систем, який спирається на принцип системності та поєднується з цивілізаційною парадигмою. Передбачається врахування впливу на економіку не лише продуктивних сил, соціально-економічних та техніко-економічних відносин, а також політичної, культурної, соціальної, релігійної та інших сфер суспільного життя [4].

Для більш предметного визначення механізму взаємодії економіки та культури базовим поняттям стає "цивілізація". Поняття "цивілізація" має три основні визначення [2, с. 42]:

1. Досягнення людства, які забезпечують його прогрес. Цивілізаційні досягнення пов'язані з технологічним освоєнням природи та вдосконаленням механізму регулювання соціальних відносин;

2. Стійка соціокультурна спільність людей або країн, що зберігає своєрідність і унікальність на великих відрізках історичного часу. Культура відображає, передусім, релігійну складову;

3. Фіксує найбільш граничну загальну соціокультурну відмінність між типами цивілізаційного устрою, які історично склалися і кожний з яких реалізується в безлічі конкретних видів суспільства.

Український економіст-дослідник С. Єрохін запропонував п'ятирівневу модель структури цивілізації [2, с. 44]. Подано запропоновану модель у вигляді піраміди (рис. 1).

Перший рівень – базовий – охоплює процеси та явища, пов'язані з людиною (окремим індивідуумом), родиною (первинним елементом суспільства) і населенням (упорядкованою сукупністю сімей). На цьому рівні формується система відносин із приводу потреб, інтересів та здібностей кожного з названих економічних суб'єктів.

Другий рівень – технологічний спосіб виробництва – це сукупність технологій, які використовуються в суспільстві; принципи та форми організації виробництва; засоби виробництва; природні продуктивні сили. Інакше кажучи – це технологічний уклад, якому притаманні певні загальні принципи функціонування технічних систем, енергоносії та відповідні цим формам організації виробництва. Кожні 5–10 років відбуваються кардинальні технологічні зрушення, які призводять до економічних коливань, що знайшло своє відображення у концепції середньострокових циклів.

Третій рівень – економічний лад суспільства. Основні елементи: форми власності, процес виробництва, обміну, розподілу та споживання, а також процес відтворення. Відповідно до марксистського підходу, визначає діалектику та логіку економічного процесу.

Четвертий рівень – соціально-політичний устрій, який зумовлюється технологічним базисом. Він виражає соціальний, національний, політичний, державно-правові відносини. Саме соціально-політичні явища та процеси зумовлюють цивілізаційні зрушення.

П'ятий рівень – суспільна свідомість (духовна сфера). Основні елементи – наука, культура, освіта, мораль, ідеологія, релігія. У перехідні періоди відбувається радикальне оновлення духовної сфери, формується нова ідеологія суспільного мислення. Ідеологія має повною мірою враховувати та відображати об'єктивні процеси й закономірності цивілізаційного розвитку, створюючи об'єктивні передумови для стабільного та тривалого розвитку конкретного соціуму. У моделі соціально-економічної системи, яка панує на певній території, в єдності взаємодіють всі зазначені рівні, і мають бути враховані при провадженні господарської діяльності.

Розвиток економічної системи в історичному контексті на меті має виявлення джерел національних особливостей організаційно-економічного механізму господарської системи, яка є нерівноважним, відкритим та динамічним, когерентним [1, с. 41] системним утворенням, що здатне до самоорганізації та саморозвитку. Вона характеризується множинністю цілей розвитку.

Центральним питанням дослідження генезису та розвитку соціально-економічної системи є виявлення історичних форм взаємодії економічних суб'єктів, притаманних кожному його етапу. Взаємодія зумовлює взаємовплив економічних суб'єктів, у результаті якої змінюються самі суб'єкти та механізм їх функціонування (рис. 2).

Виникають нові форми реалізації зв'язків, що означає зміни в процесі функціонування економічної системи. Важливою характеристикою динамічної системи, що розвивається, є набуття елементами емерджентних властивостей – породжених не відокремленими складовими суспільства, а системою як цілим. До особливих форм реалізації суспільних зв'язків відносять суспільну свідомість, духовно-культурні цінності, мову, звичаї, менталітет, релігію, цілі, морально-етичні норми тощо. Вони є надбанням багатьох поколінь людей та узагальнюють їхній історичний досвід. Саме ці категорії об'єднують людей у просторі та часі. Зовнішньою ознакою зазначених змін є поява нових форм господарювання, які зумовлені чинними факторами економічного розвитку та відображають історичні передумови еволюції господарської системи.

Форми господарювання – це форми господарської діяльності економічних суб'єктів, характерні для певного історичного етапу розвитку суспільства окремої цивілізації. Вони формуються під впливом внутрішніх для системи (економічних) та зовнішніх або цивілізаційних (соціальних, політичних, культурних) чинників. Зумовлюються притаманними для даного етапу розвитку рівнем суспільного поділу праці, розвитку техніки та технологій, галузевою структурою виробництва, переліком та обсягами товарів та послуг, що виробляються, формами власності, суспільним статусом індивідів, системою економічних інститутів та механізмом державного регулювання. Ці фактори визначають перелік можливих соціальних ролей або статусів індивіда.

Визначальними факторами впливу на динаміку розвитку господарської системи є:

1. історичні особливості поділу праці відповідно до престижу певних видів робіт та фізичних можливостей людини;
2. ресурсний базис та форми власності на основні ресурси як основні джерела багатства;
3. соціальна структура суспільства – перелік активних соціально-економічних суб'єктів, які приймають рішення;
4. форми та механізм обміну, через які реалізуються мотиви та інтереси господарюючих суб'єктів;
5. інституційне середовище, яке охоплює, насамперед, органи державного управління та інші існуючі в даному соціумі структури;
6. соціокультурне середовище, яке охоплює культуру, освіту, релігію;
7. потенціал господарської системи до задоволення існуючих та потенційних потреб населення через існуючу інфраструктуру, а також її здатність до змін.

При дослідженні розвитку господарських систем важливим елементом є вибір критеріїв визначення етапів еволюції. С. Степаненко зазначає, що "рівень суспільного розвитку індивідів, характер їх залежності

в господарській сфері, безпосередньо проявляється в формах власності на ресурси, що використовуються при створенні матеріальних благ і послуг, та організації влади як способу впливу з боку суспільства" [5, с. 161]. Вирішальну роль при визначенні типу економічної системи та форми господарювання відіграє система "влада-власність" – власність на основні виробничі ресурси та способи здійснення державної влади, або управління процесом володіння, розпорядження та використання об'єктів власності. Вона відображає розвиток суспільної залежності індивіда, яка формується під впливом духовних цінностей, норм, правил. Інакше кажучи, під впливом культури.

Розгляд суспільства з позицій цілісності зумовлює необхідність враховувати у дослідженні фактори, які інтегрують індивідуальне та колективне – систему духовно-культурних цінностей, притаманних суспільству окремих цивілізацій на певному етапі розвитку. Духовно-культурні цінності – це акумуляований досвід багатьох поколінь, у якому відображено особливості умов життя та господарювання, способи та принципи прийняття оптимальних рішень за певних умов, моделі поведінки та ідеальні орієнтири. Це система соціальних норм, духовних та естетичних практик, які визначають суспільну залежність вільної особистості. Суспільна залежність є головним системоутворюючим фактором будь-якої спільноти. Культура в цій системі виступає у двох іпостасях: середовища, фактору безпосереднього впливу, та результату взаємодії індивідів. Природа суспільства та його сутність визначається системою суспільних відносин, а культура визначає його якісні та кількісні характеристики.

Процес суспільного розвитку тісно пов'язаний з культурологічними факторами, що не заперечує, а, навпаки, доповнює економічні концепції, оскільки економіка, насамперед – це наука про суспільні відносини.

Історичний розвиток та регіональна культура мають надзвичайний вплив на економіку країни та, певною мірою, визначають траєкторію економічного розвитку [7]. Культура має важливе значення для представлення еволюції та успадкування традицій суспільства від минулого до сучасності. Культурні елементи забезпечують дослідникам можливість аналізу першопричин формування цінності, системи відносин та поведінки, які впливають на економічний розвиток країн. Культура – це відображення політики та економіки в будь-якому суспільстві. Вона може сприйматися як специфічний вид продуктивної сили. Як стверджують деякі вчені, політика, економіка та культура є трьома механізмами будь-якого суспільства, і лише їх гармонійний рух забезпечує швидкий розвиток суспільства [10].

Вивчення взаємодії культури з економічним розвитком не є новацією. Проте, економісти часто не помічають ролі культури в економічному розвитку країн. Саме культура породжує такі активи як навички, продукти, вираження та розуміння, які сприяють соціальному та економічному добробуту громади. І культура, і цінності формують економічний розвиток. На думку Сена, цінності, що панують у суспільстві, впливають на потужності економічного розвитку [9]. Отже, культура визначається як соціально сформована поведінка, закономірності, норми, вірування та цінності даної спільноти [6]. Це сукупність спільних і стійких смислів, цінностей та вірувань, які характеризують національні, етнічні та інші групи та орієнтують їхню поведінку [6]. На думку С. Хантінгтона, культура – це цінності, погляди, вірування та основні припущення, які поширюються серед

народів у суспільстві [8]. Культура динамічна, інтерактивна та синергетична, і вона сполучається з усіма елементами суспільства, особливо з економічним розвитком та середовищем підприємств.

Аналізуючи розвиток економічних систем суспільства на засадах цивілізаційної парадигми, основна роль відводиться системі господарювання, в межах якої відбувається об'єднання індивідів у процесі провадження господарської діяльності, та, власне, регламентуються основні її види. Політична, соціальна та духовно-культурна сфери виступають як фактори зовнішнього впливу, які впливають на структуру та механізм функціонування господарських систем. За умови системного аналізу не передбачається надання пріоритетів певним сферам суспільного життя.

Громадяни незалежної України є свідками унікальних процесів перебудови організаційно-економічного механізму з адміністративно-командних та планових принципів на традиції вільного ринку. По суті, відбулось зародження та становлення ринкової економічної системи в середовищі протилежної соціокультурної системи, що відповідним чином і позначилось на функціонуванні організаційно-економічного механізму. В 1991 р. новоутворена українська держава зіткнулась із проблемою самовизначення, що передбачало конкретизацію системи національних цінностей та орієнтирів, які мали бути покладені в основу національних інтересів, ідеології та статі підґрунтя для формування громадянського суспільства. Також необхідно було ідентифікувати структуру соціально-економічної системи та побудувати новий організаційно-економічний механізм господарювання з урахуванням специфіки існуючої господарської системи та світових тенденцій. Слід зауважити, що Україна вже мала успішний досвід індустріального розвитку і потужний інтелектуальний ресурс, що є необхідною передумовою становлення інформаційного суспільства.

Досліджуючи розвиток національної економічної системи, можна виділити чотири основні етапи:

1. серпень 1991–1999 рр. – період системної кризи та трансформаційної рецесії, що завершується досягненням економічної стабілізації в країні. Реалізація економічної політики відбувалася на основі неоліберальної концепції та теорії монетаризму;

2. 2000–2008 рр. – період макроекономічної стабілізації та відновлюваного економічного зростання, змістом якого є формування базових інститутів власне ринкового типу господарювання з адекватними їм механізмами та інструментами; утвердилася інституціональна концепція економічного розвитку;

3. 2008 р. – 2013: економічний розвиток в умовах світової кризи та новітньої рецесії [3, с. 756].

4. 2014 – сучасність – функціонування в умовах військового конфлікту та втрати контролю над певними територіями; розвиток в умовах світової рецесії, викликаній пандемією.

На першому етапі економічна політика здійснювалась на основі ухвалених Верховною Радою програмних документів: "Основні напрями економічної політики в умовах незалежності" (жовтень 1991 р.) і "Основи національної економічної політики України" (березень 1992 р.). Будо визначено наступні стратегічні завдання: утвердження економіки України як суверенної держави та перехід до ринкових механізмів. За основу було прийнято неоліберальну модель макроекономічної політики, базові принципи якої стали відомі як "Вашингтонський консенсус".

Політика була спрямована на досягнення макроекономічної стабілізації, лібералізації та формування відкритої економіки. Ключовими елементами були: дерегуляція економіки, прискорена приватизація, залучення іноземних інвестицій та вільне переміщення капіталів. Реформи мали бути здійснені в короткі терміни (два роки), за що і отримали назву "шокової терапії". Передбачались: роздержавлення через приватизацію, структурна перебудова господарства, конверсія військової промисловості, перехід до взаєморозрахунків із країнами Співдружності незалежних держав (СНД) за ринковими цінами, переорієнтація на ринки країн Заходу, лібералізація ринкової торгівлі та свобода ринкових цін, за винятком деяких товарів. Розроблена та започаткована програма реформ забезпечила Україні вступ до МВФ (1992 р.).

Період 1991–1994 рр. позначився в економіці України глибокою системною кризою. ВВП та промислове виробництво скоротились практично на 40% , виробництво с/г продукції – на 30%. Втрачався індустріальний потенціал. Прискорених темпів набрала руйнація науково-технічного потенціалу країни. Розпочався масовий виїзд громадян, що згодом отримало назву "відтоку мізків". Конверсія та реструктуризація галузей не дали очікуваних результатів. Монетаризм та шокова терапія в Україні не спрацювали. Державний апарат та соціокультурне середовище виявились не готовими та не потребували подібних кардинальних змін. Сьогодні можна сказати, що певні дії призвели до регресу національної господарської системи, оскільки відбулось масштабне поглиблення структурних диспропорцій у промисловості. Виявилось, що політичні реформи мають спиратись на потужний організаційно-економічний механізм і розвиватись в єдності.

Період 1994–1999 рр. був позначений як період протидії системній кризі. 1994 року Президент України Л. Д. Кучма представив програму: "Шлях радикальних економічних реформ", яку в 1997 р. було доповнено програмою антикризових дій та низкою ініціатив від Президента та його команди щодо соціально-економічної стабілізації та стимулювання виробництва (1997–1998 рр.).

Перші ознаки стабілізації спостерігались в 1999 р. – було розроблено Програму стратегічного розвитку "Україна-2010", основою якої стали індекси людського цивілізаційного розвитку: добробут, здоров'я, освіта, всебічний розвиток особистості. Визначено три етапи соціально-економічного розвитку: перший (1999–2000 рр.) – досягнення стабілізації економіки та перехід до економічного зростання, другий (2000–2005 рр.) – структурні зміни в економіці, підвищення її ефективності, темпів приросту ВВП до 7% на рік, третій (2006–2010 рр.) – продовження структурної перебудови економіки та забезпечення високих (до 8%) темпів зростання.

Серед досягнень першого етапу: запровадження національної валюти, сформована нормативно-правова база та інститути ринкової економіки, запущено механізм вільного ціноутворення та започатковано інститут приватної власності.

Другий період характеризувався як стратегія наздоганяючого розвитку. Намітився позитивний тренд в основних макроекономічних показниках. Темпи економічного розвитку були вищими, ніж у деяких країнах Європейського Союзу, проте тіньова економіка набула загрозливих масштабів. За різними підрахунками, вона становила від 15% до 60% ВВП країни. Державна політика реалізовувалась у трьох напрямках: соціальному,

економічному та в напрямі реформ. Економічна стратегія реформування була представлена в 2000 р. у Посланні Президента Л. Д. Кучми "Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000–2004 рр.", яка була покладена в основу урядової програми "Реформи заради добробуту". Основний акцент робився на АПК та посилення його експортного потенціалу, реформування паливно-енергетичного комплексу, розбудову соціальної сфери. Крайній лібералізм змінився на помірковане державництво, оскільки механізм вільного ринку поглибив економічні розриви та соціальні протиріччя. У 2005 р. Україну було визнано країною з ринковою економікою. Період стабілізації завершився світовою економічною кризою 2008 р.

Третій етап розвитку економічної системи незалежної України був позначений процесами подолання наслідків світової економічної кризи та рецесії. Водночас, загострилася проблема переходу до нової ефективної моделі економічного розвитку, що було посилено моделлю наздоганяючого розвитку та процесами конвергенції. Перед Україною гостро постало питання вибору подальшого вектора розвитку та підтвердження його чіткими діями. Не справдились песимістичні прогнози щодо посткризових темпів економічного зростання країни в 2010–2011 р. Це було зумовлено наступними факторами: активною експортноорієнтовною політикою уряду та недостатньо глибокою економічною інтеграцією в світові процеси національної економіки. Загострення потреби в новій моделі господарювання також посилилась інертністю державного апарату, великим тягарем корупційних схем та політичною невизначеністю за відсутності динамічного зв'язку "держава – громадяни". Все це в результаті призвело до трагічних подій 2014 р. Третій етап – розвиток в умовах рецесії – завершився Революцією Гідності 2014 р.

Четвертий етап розгортається за наступних умов: військове протистояння з Росією (анексія Криму, непід-

контрольні території); девальвація гривні, скорочення експорту; розвиток в умовах світової рецесії, викликаній пандемією; світова технологічна та інституційна революція. Соціокультурні проблеми, яким не приділялась належна увага впродовж двох десятиліть, призвели до загострення протиріч в середині країни. Серед передумов означених подій можна назвати наступні: відсутність національної ідеології, спільної для всіх регіонів; відсутність національної культурної політики, яка б формувала основу соціально-економічної системи; несформований інститут приватної власності та механізм його функціонування, що є основою ринкової економіки; відсутність системної соціально-економічної державної політики, побудованої на національних інтересах України.

Висновки. Дослідивши етапи та фактори розвитку економічної системи України в соціокультурному дискурсі, очевидним стає той факт, що, здобувши політичну незалежність, країна ще не отримала ані економічної, ані культурної незалежності. Проте кроки по створенню власного інформаційно-культурного простору вже зроблені.

Очевидною є потреба у створенні механізмів забезпечення економічної стійкості та самостійності в контексті потужних глобалізаційних процесів та геополітичних викликів. Тимчасова втрата низки промислових регіонів завдала суттєвого удару не лише по економічній системі країни, але і по соціокультурному сектору. Вирішення цих проблем лежить у площині міждисциплінарного підходу та цивілізаційних вимірів. Господарська система будується не на абстрактних принципах ринкової взаємодії, а на економічних інтересах господарюючих суб'єктів, які приймають персонально рішення, керуючись доступною інформацією, інтерпретовану у відповідності до власної системи знань, морально-етичних норм та принципів поведінки. Те, як функціонує сьогодні економічна система України, є результатом функціонування інформаційно-культурного простору та адаптації економічних інститутів під нього.

Рис. 1. Системна модель цивілізації

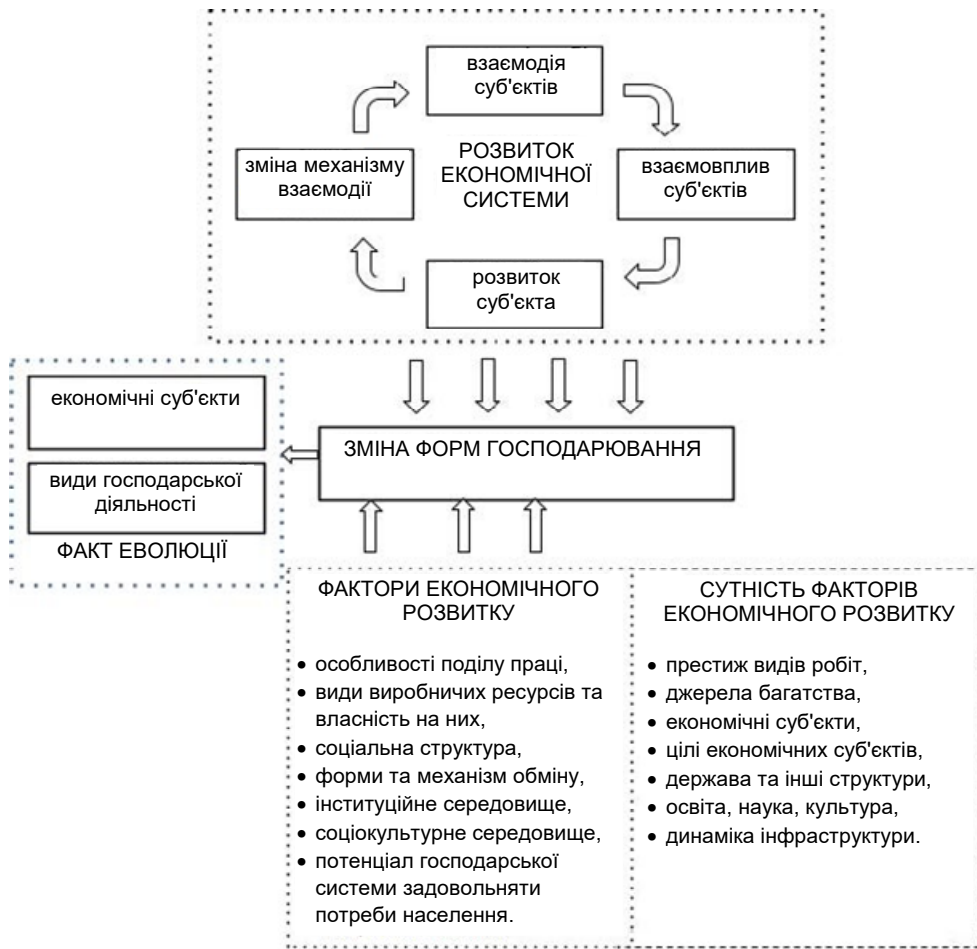

Рис. 2. Елементи розвитку економічної системи

Список використаних джерел

1. Базилевич В. Д. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / за ред. В. Д. Базилевича. – Київ: Знання-Прес, 2008. – 719 с.
2. Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект) / С. А. Єрохін. – Київ: Світ Знань, 2002 р. – 528 с.
3. Історія економіки та економічної думки: підруч. / за ред. В. В. Козюка, Л. А. Родіонової. – Тернопіль: ТНЕУ, 2015 – 792 с.
4. Проскуріна М. О. Організаційно-економічний механізм культурної індустрії України: Монографія / М. О. Проскуріна. – Київ: Національна академія управління, 2018. – 222 с.
5. Степаненко С. В. Інституціональний аналіз економічних систем (проблеми методології): Монографія / С. В. Степаненко. – Київ: КНЕУ, 2008. – 213 с.
6. Bianchini, F. & Parkinson, M. Cultural Policy and Urban Regeneration / F. Bianchini, M. Parkinson. – Manchester: Manchester University Press, 1994. – 220 p.
7. Chartrand H. H. Towards an American arts industry [Online] / H. H. Chartrand // Public Life of the Arts in America / J. Cherbo, M. Wyszomirski (eds). New Brunswick, NJ: Rutgers University Press. – Retrieved from: <https://bit.ly/3iN9QEN>
8. Cote, D. The Kilroys release list of 32 plays by women that you should see now [Online] / D. Cote // TimeOut. – 2016. – Retrieved from: <https://bit.ly/3DqJ1y4>
9. Gouldner, A. W. The Future of Intellectuals and the Rise of the New Class: A Frame of Reference, Theses, Conjectures, Arguments, and an Historical Perspective on the Role of Intellectuals and Intelligentsia in the International Class Contest of the Modern Era / A. W. Gouldner. – New York: Seabury Press, 1979. – 121 p.
10. Liemt, Gijsbert van. Employment relationships in arts and culture (Working Paper No. 301) / Gijsbert van Liemt. – Geneva: International Labour Organization, 2014. – 55 p.

References

1. Bazylevych, V. (2008). *Theory of Economy: Political Economy*. Kyiv: Knowledge-Press. [in Ukrainian]
2. Yerokhin, S. (2002). *Structural Transformation of the National Economy (Theoretical and Methodological Aspects)*. Kyiv: World of Knowledge. [in Ukrainian]
3. Koziuk, V. & Rodionova, L. (eds.). (2015). *History of Economy and Economical Thought*. Ternopil: National Economy University of Ternopil. [in Ukrainian]
4. Proskurina, M. (2018). *Organizational and Economic Mechanism of the Cultural Industry of Ukraine. A Monograph*. Kyiv: National Academy of Management. [in Ukrainian]
5. Stepanenko, S. (2008). *Institutional Analysis of Economic Systems: Problems of Methodology. A Monograph*. Kyiv: kyiv National Economic University. [in Ukrainian]
6. Bianchini, F. & Parkinson, M. (1994). *Cultural Policy and Urban Regeneration*. Manchester: Manchester University Press.
7. Chartrand H. H. (2000). Towards an American arts industry. In J. Cherbo, M. Wyszomirski (eds), *Public Life of the Arts in America*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press. <https://bit.ly/3iN9QEN>
8. Cote, D. (2016). The Kilroys release list of 32 plays by women that you should see now. *TimeOut*. <https://bit.ly/3DqJ1y4>
9. Gouldner, A. W. (1979). *The Future of Intellectuals and the Rise of the New Class: A Frame of Reference, Theses, Conjectures, Arguments, and an Historical Perspective on the Role of Intellectuals and Intelligentsia in the International Class Contest of the Modern Era*. New York: Seabury Press.
10. Liemt, Gijsbert van. (2014). *Employment relationships in arts and culture (Working Paper No. 301)*. Geneva: International Labour Organization.

Надійшла до редколегії 30.04.21

M. Proskurina, Doctor of Economics, Associate Professor
Kyiv University of Culture, Kyiv, Ukraine

ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE AFTER THE RESTORATION OF POLITICAL INDEPENDENCE AT THE END OF THE 20th CENTURY IN SOCIO-CULTURAL DISCOURSE

The article is devoted to identifying the relationship between economic development and the socio-cultural environment of the country, with a transformational economy. The main stages of the formation of the economy of independent Ukraine are analyzed. The article examines the mechanism of economic development and the main milestones of socio-economic transformation of Ukraine. With the acquisition of independence

in 1991, Ukraine began a long process of profound systemic changes that affected virtually all aspects of public life. Radical changes have taken place in the economic system, but the initiated structural adjustment has yielded unexpected and rather contradictory results, which were most likely due to the peculiarities of the socio-cultural environment. Having gained political and economic independence, Ukraine has become an independent full-fledged subject of world processes. In turn, the acquired subjectivity determines the expediency of comprehensive coverage of the development of the economic system of the country in the socio-cultural discourse based on the achievements of historical science. The relevance of the historical study of organizational and economic processes of the era of independence is primarily due to the urgent need to identify the principles and patterns of their course. In the study of Ukrainian realities, the contradictions between the established system of formal socio-economic institutions and the mechanisms of their functioning are obvious. This is an indirect confirmation of significant internal transformations in the introduced elements of the market economy, which arose as a result of adaptation to the socio-cultural environment of Ukraine. In fact, such transformations form a national economic environment that operates according to its own laws. This fact can be interpreted in two ways depending on the causes and results of such deviations: as a disadvantage or as a specific element and a potential competitive advantage.

Ключові слова: socio-cultural sector, civilization paradigm, system approach, economic development, transformational economy, civilization, economic history, economic system.

УДК: 94(364):811.124(0.072)

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2021.149.13>

М. Тимошенко, PhD, доц.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6093-9904>

Український католицький університет, Львів, Україна

КЕЛЬТСЬКА ЄВРОПА У КОМЕНТАРІ ФЛАМАНДСЬКОГО КАРТОГРАФА XVI СТОЛІТТЯ АБРАГАМА ОРТЕЛІЯ

Здійснено аналіз латиномовного коментаря до мапи Давньої Кельтики 1595 року, створеної фламандським картографом Абрагамом Ортелієм у його історичному атласі "Парергон". На сьогодні тексти до давніх мап на звороті є недостатньо вивченими. У ході дослідження розглянуто основні частини джерела, у яких засвідчено високу ерудицію автора та використання ним різних площин у викладенні матеріалу в науковій частині: географічній, історичній, лінгвістичній та біблійній. Також звернено особливу увагу на те, як гуманіст кінця XVI ст. показав власну візію спільного історичного минулого Європи на основі ідеї панкельтизму. Також виявлено, що, окрім античних та середньовічних джерел, Ортелій використав ідеї своїх земляків, на чіх аргументах активно опирався і будував кельтський міф як на мапі, так і в коментарі до неї.

Ключові слова: кельтський міф, історична картографія, Абрагам Ортелій, "Парергон", кельтська Європа, фламандські картографи, епоха гуманізму.

Постановка проблеми. Активному розвитку європейських гуманістичних ідей сприяло не лише книгодрукування, великі географічні та науково-технічні відкриття, але й переклад на латину в 1406 р. "Географії" античного автора Клавдія Птолемея. Поява цього джерела, яка містила 27 непогано збережених константинопольських карт із зображеннями частин Європи та Азії, поклала початок "змаганням" багатьох європейських картографів у спробі видати найточнішу версію цих мап. Наступне століття було вибуховим не лише у розвитку птолемеївської картографії: з'являлися мапи Європи та світу з новими землями та континентами, Герард Меркатор винайшов новий тип картографічної проєкції – "меркаторівської" та власний глобус, а інший відомий фламандець, Абрагам Ортелій у 1570 р. став творцем географічного атласу нового зразка – "Theatrum Orbis Terrarum", "Театр кола земного". Ортелія вважають також першим, хто започаткував створення й видання історичних мап, які виходили в додатку атласу (а іноді й самостійно) під назвою "Parergon" з 1579 до 1624 рр. (тобто ще довгий час після смерті картографа в 1598 р.) [9, с. 1318-1319]. Серед 39 історичних мап (32 з яких видано ще за життя Ортелія) лише 5 присвячено тематиці географіа сасга, решта – це, переважно, зображення певних європейських та азійських частин давньої Римської імперії з латиномовними коментарями до кожної *in verso*. Важливо зазначити, що Ортелій, не маючи університетської освіти, володів багатьма європейськими та класичними мовами, був знаним колекціонером старожитностей, опанував мистецтво картографування, уперше створив у "Театрі" каталог використаних ним картографічних джерел [11, с. 33-37], а в кінці атласу розмістив номенклатуру всіх топонімів із птолемеївських карт [11, с. 687-714]. Багата спадщина фламандця, у т. ч. його "Альбом друзів" – "Album amicorum" 1594 р., неодноразово засвідчували високу

ерудицію, науковий підхід і відкриття Ортелія [12]. Карти цього гуманіста та енциклопедиста можуть свідчити про нього також, як про європейського візіонера, на що не часто звертають увагу дослідники. До початку XVII ст. докладніше вивчалися інтелектуальні ідеї таких гуманістів як: Макіавеллі, Еразма, Аріосто, Джамбуларі, Ронсара, Монтеня, Шекспіра тощо [5, с. 24].

Аналіз джерел і літератури. Цінним джерелом для історії Європи є мапа з коментарем у "Парергоні" Ортелія "Europam, sive Celticam veterem" – "Карта Європи, або Давньої Кельтики", яка вперше вийшла у 1595 році в Антверпені (рис. 1). У статті використано видання карти і коментаря з атласу 1603 р. за редакцією Йоганна Баптісти Врінтіуса [11].

В історії європейського континенту у різний час побували свої міфологеми та уявлення про Європу: класична – Європа як спадкоємиця давньогрецької цивілізації, християнська – Європа як земля християнської цивілізації, просвітницька – Європа як колицка Просвітництва [3, с. 4]. Історія про Європу, як про колицку цивілізацій, також про ідею Європи писалась багатьма дослідниками, найвідомішими є праця Н. Дейвіса [1] і колективна монографія за редакцією Е. Пегдона [13]; детально вивчалися також зображення європейського континенту на географічних картах [15] тощо.

Очевидно, що міфологем на тему створення і походження Європи було набагато більше, серед них окремо слід виділити кельтську міфологему. Цій темі присвячено ґрунтовні дослідження в контексті археології, історії, культури та європейського націєтворення загалом щодо ареалів проживання кельтських племен на території Європи: наприклад, Малкольма Чепмена [6] та Арнульфа Краузе [8]. Кельтське походження європейського континенту розглядає також голландський дослідник Тун ван Хал у контексті джерела "Germania antiqua", написаного німецьким географом Філіпом